

ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО УСТРОЮ ТА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

Опанувавши матеріал теми, ви будете ЗНАТИ:

- ✓ сутність бюджетного устрою і бюджетної системи та співвідношення їх, взаємозв'язок бюджетного устрою та державного устрою;
- ✓ рівневість бюджетної системи та її взаємозв'язок з адміністративно – територіальним поділом країни;
- ✓ засади бюджетного устрою: виокремлення видів бюджетів; встановлення принципу побудови бюджетної системи; організації розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи; організацію взаємовідносин між бюджетами;
- ✓ бюджетне право та його роль у побудові бюджетної системи та організації бюджетного процесу;
- ✓ Бюджетний кодекс України,

та ВМІТИ:

- розрізняти види бюджетів і принцип побудови бюджетної системи;
- розмежовувати доходи і видатки між ланками бюджетної системи;
- характеризувати організацію відносин між бюджетами;
- пояснювати бюджетний цикл, бюджетний період, бюджетний рік.

Питання теми 1

1.1. Предмет курсу «Бюджетна система». Засади бюджетного устрою

1.2. Бюджетне право та його роль у формуванні бюджетної системи

Питання для самостійного вивчення:

- бюджетний устрій і бюджетне право Європейського Союзу та інших зарубіжних країн;
- сутність, призначення і роль бюджету держави. Бюджетна політика та бюджетне законодавство в Україні;
- бюджет як основний фінансовий план держави. Бюджетний процес в Україні та в окремих розвинених країнах;
- принципи функціонування бюджетної системи України, сутність і призначення їх;
- розпорядники бюджетних коштів, їхні функції;
- бюджетні права і повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування.

1.1. Предмет курсу «Бюджетна система».
Засади бюджетного устрою

Предмет курсу «Бюджетна система» — _____

Об'єктом курсу «Бюджетна система» є _____

Теоретичною основою вивчення бюджетної системи є політична економія, історія економічної думки, мікро- і макроекономіка. Об'єднання цих дисциплін із загальною теорією фінансів, історією фінансової думки України, фіскальною політикою дало змогу сформувати теорію бюджетної системи.

До теоретичної частини курсу «Бюджетна система» слід віднести теми:

До практичної частини курсу «Бюджетна система» слід віднести теми:

Фінансова система має чотири сфери:

- 1) _____ (мікрорівень);
- 2) _____ (макрорівень);
- 3) _____ (світове господарство);
- 4) _____ (забезпечувальна сфера).

Бюджет держави є провідною ланкою системи державних фінансів (проілюстровано на поданому далі рисунку).

РІВНІ / ЛАНКИ		ЛАНКИ			
		Бюджет держави	Цільові фонди	Державний кредит	Фінанси підприємств
РІВНІ	Загально-державні фінанси	ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ	ЗАГАЛЬНО-ДЕРЖАВНІ ФОНДИ	ДЕРЖАВНІ ПОЗИКИ	ФІНАНСИ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ
	Місцеві фінанси	МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ	МІСЦЕВІ ФОНДИ	МІСЦЕВІ ПОЗИКИ	ФІНАНСИ МІСЦЕВОГО ГОСПОДАРСТВА

1. У чому, на вашу думку, виявляється зв'язок різних ланок державних фінансів?

2. Дайте характеристику рівням державних фінансів. Назвіть особливості реалізації їх на сучасному етапі розвитку держави.

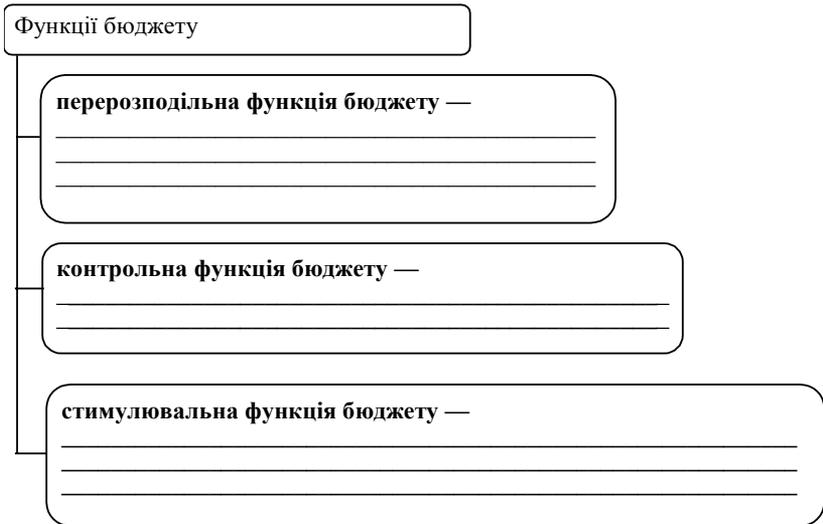

Сутність бюджету розкривається через його функції (зазначені на поданому далі рисунку).

1. Дайте характеристику функціям бюджету.

2. Назвіть особливості втілення їх на сучасному етапі розвитку держави.

_____.

Бюджет як економічна категорія — _____

_____.

Специфічними ознаками бюджетних відносин є:

1) _____;

2) _____;

3) _____.

Роль і місце бюджету в суспільстві визначається фінансовою моделлю країни. З позицій **послідовності розподілу ВВП** існують два варіанти:

1) _____;

2) _____.

За **рівнем централізації ВВП у бюджеті** умовно виокремлюють три моделі:

1) _____;

2) _____;

3) _____.

Бюджет як економічна категорія характеризує рух грошових потоків між державою та юридичними і фізичними особами. Цим відносинам притаманний суперечливий характер. Є два способи розв'язання фінансових суперечностей:

1) _____;

2) _____.

Бюджет за матеріальним змістом — _____

_____.

Бюджет як фінансовий план — _____

_____.

Бюджет за організаційною структурою — _____

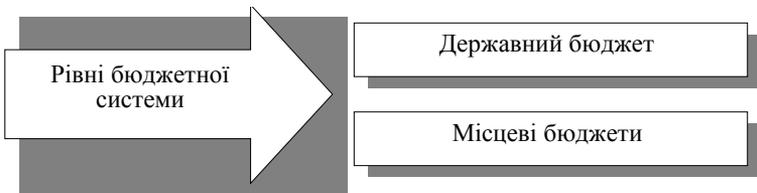
Бюджетна система — _____

Бюджетний устрій — _____

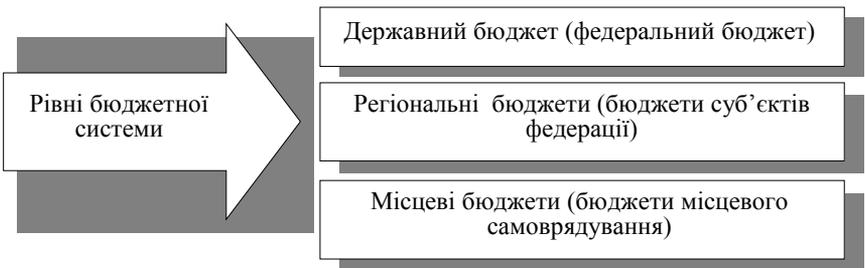
Бюджетний устрій базується на державному устрої й адміністративно-територіальному поділі.

Співвідношення бюджетного устрою та бюджетної системи полягає в тому, що _____

Вкажіть особливості побудови бюджетних систем унітарних і федеративних держав на поданих далі рисунках. Якою є роль у цьому бюджетному устрою?

Модель побудови бюджетної системи унітарної держави

Модель побудови бюджетної системи федеративної держави

Бюджетний устрій ґрунтується на таких засадах:

- 1) виокремлення видів бюджетів, які створюються в даній країні;
- 2) встановлення принципу побудови бюджетної системи;
- 3) _____;
- 4) _____.

Проаналізуйте засади бюджетного устрою на поданому далі рисунку. Яке значення має бюджетний устрій для функціонування бюджетної системи?

Теоретично можливе виокремлення трьох варіантів *видів бюджетів*:

- 1) створення єдиного для всієї країни бюджету за принципом централізації державних коштів у єдиному фонді;
- 2) _____;
- 3) _____.

Згідно із третім варіантом у бюджетній системі виокремлюють два основні види бюджетів:

- центральні бюджети.

Центральний бюджет — _____

До *центральных* належать загальнодержавний бюджет (в Україні — Державний бюджет) і центральні бюджети федеративних утворень (наприклад, в Україні — Республіканський бюджет Автономної Республіки Крим).

Центральні бюджети унітарних і федеративних держав можуть мати різні назви: _____;

- місцеві бюджети, які є бюджетами певних адміністративно-територіальних одиниць, призначені для _____.

Місцеві бюджети розрізняють за рівнями адміністративно-територіального поділу на:

- 1) _____;
- 2) _____.

Принцип побудови бюджетної системи визначає характерні ознаки та риси бюджетного устрою тієї чи іншої країни. Загалом можливі такі альтернативні (взаємовиключні) підходи до встановлення принципу побудови бюджетної системи — або _____; або автономності кожного бюджету.

Принцип *єдності побудови* бюджетної системи означає, що всі бюджети _____

Єдність побудови бюджетної системи забезпечується _____

Сутність принципу *автономності* побудови бюджетної системи означає, що кожен бюджет _____

Автономність побудови бюджетної системи досягається за рахунок _____

Ефективнішою і раціональнішою є бюджетна система, побудована на засадах _____. Більшість країн мають бюджетні системи, побудовані за принципом _____. В Україні єдиний бюджет не створюється на жодному територіальному рівні, а реальної самостійності у місцевих органів влади немає.

Розмежування доходів і видатків між видами бюджетів починається з розподілу видатків. Повноваження держави і місцевого самоврядування поділяють на такі види видатків:

- 1) _____;
- 2) _____;
- 3) _____.

Розподіл видатків може ґрунтуватися на двох принципах:

- 1) _____;
- 2) _____.

Розподіл *доходів* між бюджетами є похідним від розмежування видатків між ними і має забезпечити надійність _____

Розмежування доходів між бюджетами може здійснюватися двома основними методами:

- 1) _____;
- 2) _____.

Важливою складовою бюджетного устрою є організація *міжбюджетних відносин*. За напрямом ці відносини бувають _____ . Залежно від характеру організації міжбюджетних відносин вони бувають _____ .

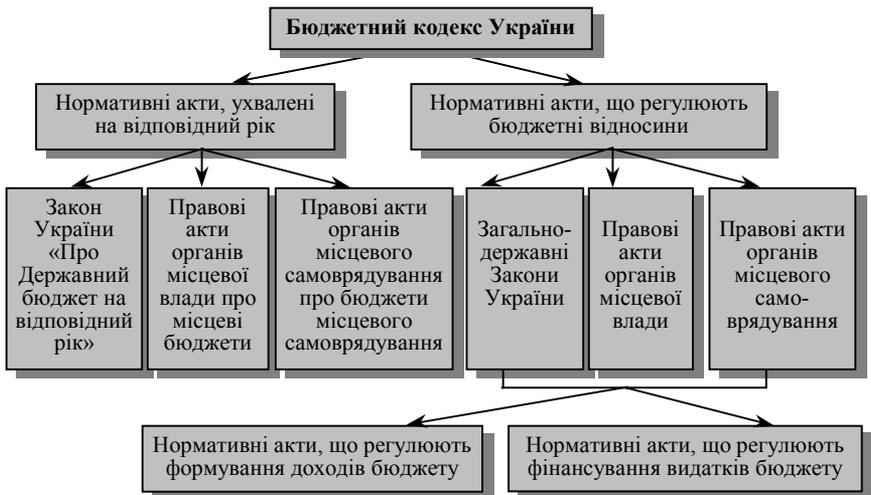
Отже, бюджетна система України має функціонувати на засадах справедливого і неупередженого розподілу _____ .

1.2. Бюджетне право та його роль у формуванні бюджетної системи

Правова характеристика бюджету пов'язана із розглядом його як фінансового плану. Правове регламентування бюджету здійснюється в окремих нормах Основного Закону — Конституції і деталізується в бюджетному законодавстві, яке охоплює три рівні:

- 1) _____;
- 2) _____;
- 3) _____.

Структуру сучасного бюджетного законодавства України подано далі на рисунку.

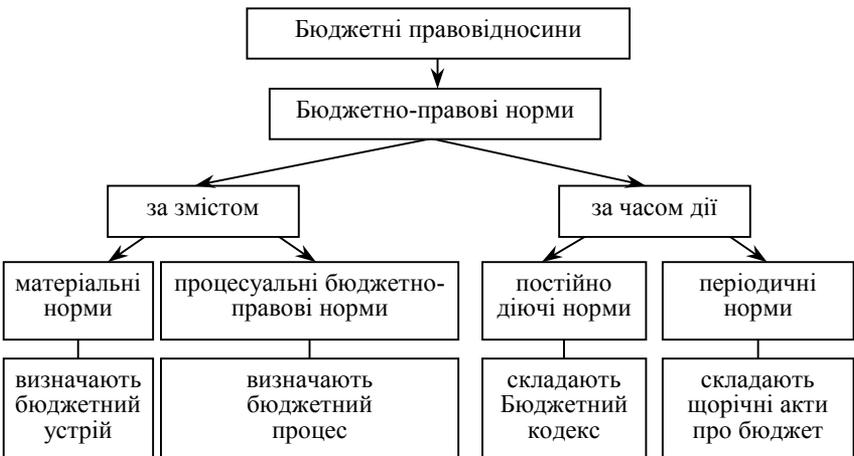
1. Дайте характеристику складу бюджетного законодавства України.

2. Назвіть особливості його подальшого розвитку на державному рівні.

Бюджет як юридична категорія встановлюється нормами закону чи рішеннями місцевих рад. Бюджетне право є сукупністю фінансово-правових _____.

Бюджетне законодавство ґрунтується на таких принципах:

Правова характеристика бюджетної системи пов'язана з її законодавчим регулюванням як у сфері бюджетних відносин, так і у сфері бюджетного процесу. Кожен конкретний акт бюджетної діяльності (розподіл бюджетних асигнувань або використання коштів) здійснюється винятково на правовій основі, тобто в нерозривній єдності матеріального і правового аспектів цих відносин. Класифікацію бюджетно-правових норм подано на рисунку далі.

1. Дайте характеристику класифікації бюджетно-правових норм.
  2. Назвіть напрями подальшого вдосконалення класифікації бюджетно-правових норм.
-

Бюджетний кодекс України 2010 року визначає правові засади функціонування бюджетної системи разом з принципами, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин і відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Кодекс має шість розділів:

- 1) _____; 2) _____;
- 3) _____; 4) _____;
- 5) _____;
- 6) _____.

Бюджетний цикл — _____

Бюджетний період — _____

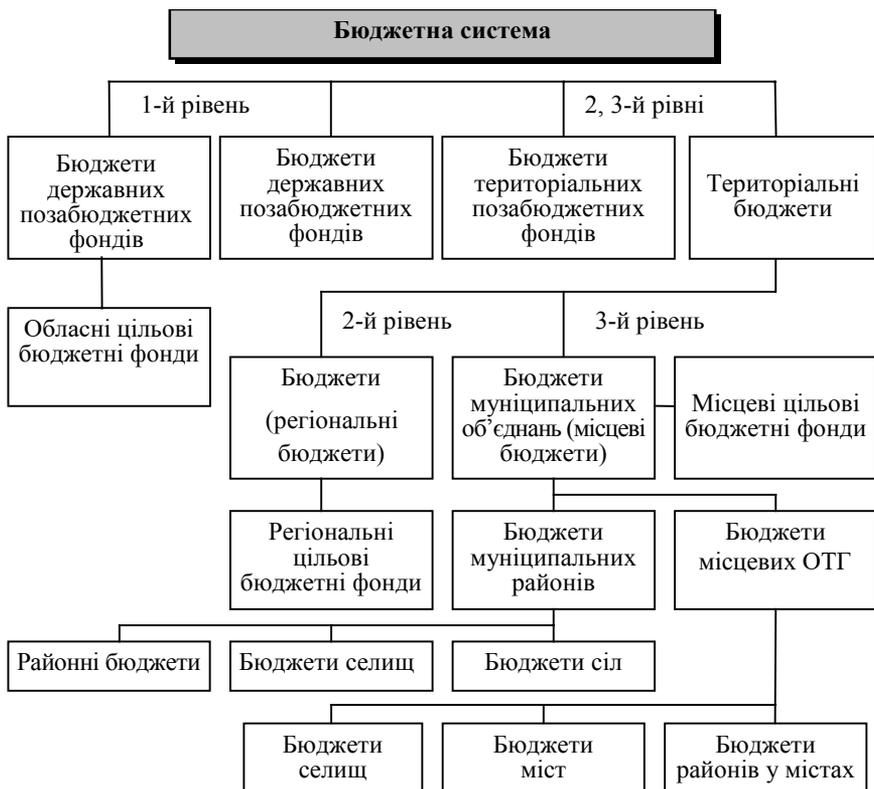

Указаний період також називають бюджетним роком; він є єдиним для державного і місцевих бюджетів в Україні. Державний бюджет України затверджує Верховна Рада України у вигляді Закону «Про Державний бюджет України на відповідний рік». З 1 січня нового року Закон України «Про Державний бюджет України» та всі рішення про затвердження місцевих бюджетів за попередній рік втрачають чинність, а попередній фінансовий рік стає звітним.

Структуру бюджетної системи подано на рисунку далі.

1. Схарактеризуйте бюджетну систему за рівнями та ланками. Назвіть її відмінності від бюджетної системи України.
2. Визначте бюджетний рік, бюджетний цикл і бюджетний період у функціонуванні бюджету України.
3. Назвіть напрями подальшого вдосконалення бюджетної системи.

Згідно із Конституцією України бюджетний період для Державного бюджету України може бути іншим за таких особливих обставин: _____; _____.

1.3. PRACTICE BOOK. Засади бюджетного устрою та формування бюджетної системи.

1.3.1. Ситуаційні вправи

Вправа 1.3.1.1. Визначте принцип побудови бюджетної системи України та його реальне втілення? Складіть порівняльні таблиці принципу побудови бюджетної системи України у 1918, 1919, 2020, 2021 та 2022 роках. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.2. Порівняйте принципи побудови бюджетної системи України та Євросоюзу. Виявіть їхні ознаки та рівень реального втілення. Складіть порівняльні таблиці до альтернативних принципів побудови бюджетної системи та їхніх ознак. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.3. Проаналізуйте склад бюджетної системи України та бюджетної системи колишнього СРСР у розрізі видів бюджетів та їх побудови. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.4. Визначте функції та склад розпорядників бюджетних коштів за останні десять років. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.5. Які функції і завдання покладено на Міністерство фінансів України? Проаналізуйте організаційну структуру Міністерства фінансів України. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.6. Які департаменти Міністерства фінансів України беруть безпосередню участь у бюджетному процесі? Назвіть їхні повноваження. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.7. Які завдання в бюджетному процесі покладено на обласне та районне фінансові управління? Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.8. Які функції покладено на Державну казначейську службу України? Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.9. Які з органів управління бюджетним процесом є органами контролю? Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.10. Назвіть і характеризуйте органи державної податкової служби, їхні завдання в бюджетному процесі. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Вправа 1.3.1.11. Як реформування та оптимізація центральних органів виконавчої влади вплинуло на систему органів управління бюджетною системою? Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

1.3.2. Практичний тренінг

«Джерела формування бюджету держави»

Етап 1. Фінансова структура національного багатства і ВВП: тенденції в Україні за останні двадцять і більше років. Доходи якого сектору економіки зростають/знижуються найшвидше? Висновки та пропозиції.

Етап 2. Обсяги перерозподілу ВВП через бюджет в Україні за останні двадцять і більше років. Аналіз тенденцій та їх причин. Висновки та пропозиції.

Етап 3. Показники доходів зведеного бюджету України, їх розподіл між державним і місцевими бюджетами, динаміка за останні двадцять і більше років. Визначте надходження до бюджету держави від внутрішніх і зовнішніх джерел. Сформулюйте висновки, надайте пропозиції.

Етап 4. Наскільки високими / низькими є податкові надходження до бюджетів у розвинених країнах за останні двадцять і більше років? Проаналізуйте податкові надходження в сучасних розвинених країнах і в Україні (які державні органи встановлюють податки, визначають міру їх нормативного регулювання, хто є платниками, яким є ставлення до чинних податків). Сформулюйте висновки, подайте пропозиції.

Етап 5. Які найвагоміші заходи щодо реформування джерел формування бюджету держави в Україні було здійснено за останні двадцять і більше років? Сформулюйте висновки і надайте пропозиції.

1.3.3. Практичні завдання.

Практичне завдання 1.3.3.1. Порівняйте державний і бюджетний устрій України за окремими областями. Визначте кількість адміністративно-територіальних одиниць України.

З'ясуйте відповідність кількості бюджетів кількості адміністративно-територіальних одиниць. Виокремте із загальної кількості бюджетів такі види: центральні бюджети; місцеві бюджети. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації стосовно цільності залежності між державним і бюджетним устроями й адміністративно-територіальним поділом.

Практичне завдання 1.3.3.2. За результатами виконання попереднього практичного завдання проаналізуйте бюджетну систему унітарної України. Проведіть порівняльний аналіз кількості та складу центральних і місцевих бюджетів в Україні та Польщі. Визначте рівні та ланки бюджетних систем цих двох країн. Аргументуйте переваги і недоліки унітарної бюджетної системи від системи воєводств, і навпаки. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Практичне завдання 1.3.3.3. Проаналізуйте бюджетні системи кількох зарубіжних федеративних країн (Швейцарія, США, Німеччина, Канада, Австрія, Австралія, Бельгія [стала федеративною у 1993 р.], Аргентина, Бразилія, Мексика, Пакистан, Малайзія, Венесуела, Нігерія). Проведіть порівняльний аналіз кількості та складу центральних і місцевих бюджетів. Визначте рівні

та ланки бюджетних систем. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Практичне завдання 1.3.3.4. Проаналізуйте бюджетні системи кількох зарубіжних унітарних країн (Велика Британія, Японія, Франція, Іспанія, Польща, Італія, Данія, Греція, Ірландія, Люксембург, Португалія, Нідерланди). Проведіть порівняльний аналіз кількості та складу центральних і місцевих бюджетів. Визначте рівні та ланки бюджетних систем. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

1.4. PUPIL'S BOOK. Засади бюджетного устрою та формування бюджетної системи

1.4.1. Теоретичні завдання

Завдання 1.4.1.1. Необхідно:

✓ розкрити зміст наведених далі понять, визначити їх місце, значення та проблематику в економічній науці та фінансовій діяльності держави:

✓ принцип єдності побудови бюджетної системи;	✓ бюджетна політика;
✓ бюджетний механізм;	✓ центральні бюджети;
✓ автономність бюджету;	✓ бюджетна модель;
✓ бюджетна система;	✓ бюджет держави;
✓ бюджетний устрій;	✓ бюджетний період;
✓ місцеві бюджети;	✓ бюджетний процес;
	✓ бюджетне право;
	✓ бюджетні норми.

Завдання 1.4.1.2. Необхідно:

✓ розкрити зміст наведених далі понять, визначити їх місце та значення в курсі «Бюджетна система»;

✓ з'ясувати сферу практичного застосування понять;

✓ викласти проблеми визначення сутності понять та використання їх у системі професійних знань:

✓ бюджетне планування;	✓ бюджетне субсидіювання;
✓ бюджетний регламент;	✓ бюджетна дотація;
✓ бюджетне прогнозування;	✓ бюджетні резерви;
✓ програмно-цільовий метод;	✓ бюджетні програми;
✓ бюджетна резолюція;	✓ бюджетний запит;
✓ вилучення коштів;	✓ взаємні розрахунки;
✓ бюджетна позика;	✓ бюджетні призначення;
✓ бюджетне забезпечення;	✓ бюджетні асигнування.

Завдання 1.4.1.3. Необхідно:

- ✓ дати повну та змістовну відповідь на запитання;
- ✓ назвати відомі вам законодавчі акти, положення яких потрібно використовувати для розкриття сутності питань;
- ✓ схарактеризувати стан висвітлення питань в економічній літературі.

1. Як відбувається правове регламентування бюджетних відносин?

2. У чому полягає взаємозв'язок бюджету з фінансовою політикою держави?

3. Яким є місце з бюджету в системі фінансового забезпечення?

4. Яка роль належить бюджету в системі фінансового регулювання?

5. Які бюджетні інструменти фінансового регулювання використовуються державою?

6. Схарактеризуйте регуляторну функцію податків і механізм їхньої дії.

7. Яка роль належить державним трансфертам у системі фінансового регулювання?

8. Що характеризують поняття «бюджетний устрій» і «бюджетна система»?

9. Сформулюйте основи бюджетного устрою?

10. Охарактеризуйте виокремлення видів бюджетів.

11. Назвіть альтернативні принципи побудови бюджетної системи.

12. Чим характеризується єдність побудови бюджетної системи?

13. Що передбачає автономність побудови бюджетної системи?

14. Які принципи бюджетної системи зафіксовано в Бюджетному кодексі України?

15. Що є визначальним, а що похідним у розмежуванні доходів і видатків між бюджетами?

16. Схарактеризуйте засади розмежування видатків між бюджетами.

17. На чому має ґрунтуватися розподіл доходів між бюджетами?

18. Що являють собою міжбюджетні відносини і за якими ознаками їх класифікують?

19. Схарактеризуйте склад бюджетної системи України. Скільки рівнів вона включає?

20. Перелічіть форми взаємовідносин між бюджетами та вкажіть, які з них використовують в Україні.

21. Що таке бюджетне субсидіювання, які його види існують?

22. Які види субвенцій застосовують в Україні?

23. Що таке бюджетна позика, де її можна отримати?

24. Що таке дотація вирівнювання і як вона пов'язана із вилученням коштів?

Завдання 1.4.1.4. Необхідно:

✓ проаналізувати наведені далі визначення «бюджетний устрій» і «бюджетна система», дати власні, найбільш повні й точні:

Джерело	Визначення
Бюджетний менеджмент : Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. проф. В. Федосова. - К.: КНЕУ, 2014. - С. 95	Бюджетний устрій показує, в який спосіб побудована бюджетна система. Іншими словами, він відображає організацію вертикальної структури бюджету держави за рівнями влади. Бюджетна система — це сукупність усіх бюджетів, які формуються в даній країні відповідно до її бюджетного устрою й адміністративно-територіального поділу
<i>Василик О. Д., Павлюк К. В.</i> Державні фінанси України : Навч. посібник. - К.: Вища шк., 2017.- С. 33, 34	Бюджетний устрій — це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. Він визначається державним устроєм й адміністративно-територіальним поділом. Бюджетна система України — це об'єднання всіх ланок державного бюджету на єдиних принципах. ... Складовими елементами бюджетної системи є її структура, принципи побудови та організація функціонування. Структура бюджетної системи визначається бюджетним устроєм
Бюджетна система України: Навч. посібник / С. І. Юрій, Й. М. Бескид, В. Г. Дем'янишин та ін. - К.: НІОС, 2010.- С. 5, 6	Бюджетною системою України є сукупність окремих її ланок, юридично пов'язаних між собою, яка базується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам. Бюджетний устрій — це організація та принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками. Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою та адміністративно-територіального поділу України
Фінанси. Грошові оберти. Кредит : Посібник / Л.А. Дробоз, Л.П. Окунева, Л. Д. Під ред. Л.А. Дробоз. - К.: Фінанси, НІОС, 2017. - С. 199	Бюджетний устрій — це організаційні принципи побудови бюджетної системи, її структура, взаємозв'язок об'єднаних у ній бюджетів. Бюджетна система — це сукупність усіх бюджетів, чинних на території країни. Бюджетний устрій визначається державним устроєм

Джерело	Визначення
	<p>Бюджетний устрій — це організація бюджетної системи, принципи її побудови.</p> <p>Бюджетна система являє собою ґрунтовану на економічних і правових нормах сукупність республіканського бюджету Російської Федерації, республіканських бюджетів республік, які входять до складу Росії, бюджетів національно-державних й адміністративно-територіальних утворень</p>
	<p>Бюджетний устрій показує, яким чином побудована бюджетна система, тобто це організація вертикальної структурної побудови бюджету держави за рівнями адміністративно-територіального поділу країни.</p> <p>Бюджетна система — відображає складові бюджету, тобто це сукупність усіх бюджетів, що формуються в даній країні згідно з її бюджетним устроєм</p>

1.4.2. Аналітичні завдання

Аналітичне завдання 1.4.2.1. Проаналізуйте відповідність кількості бюджетів кількості адміністративно-територіальних одиниць на території України. Виокремте із загальної кількості бюджетів такі види: централізовані місцеві бюджети; децентралізовані місцеві бюджети. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Аналітичне завдання 1.4.2.2. Дослідіть на відповідність законодавству адміністративно-територіальний поділ і місцеве самоврядування міст Запоріжжя, Львів, Миколаїв, Одеса, Суми, Харків, а також бюджетний устрій щодо наявних бюджетів у цих містах. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки щодо ефективності бюджетного законодавства, надайте рекомендації.

Аналітичне завдання 1.4.2.3. Проаналізуйте централізацію ВВП у зведеному бюджеті України за останні п'ять і більше років. Чи зростає в Україні частка ВВП, яку централізує держава в бюджетах? Порівняйте динаміку ВВП і бюджетних доходів. Визначте співвідношення зведеного бюджету України до доходів, видатків і фінансування державного бюджету. Проаналізуйте макроекономічні показники у співвідношенні до зведеного і державного бюджетів. Визначте на підставі отриманих результатів бюджетні пріори-

тети, порівняйте і схарактеризуйте їх з огляду на чинну державну стратегію. Сформулюйте висновки та пропозиції.

Аналітичне завдання 1.4.2.4. Здійсніть аналітичне оцінювання Конституції України та Бюджетного кодексу України щодо регламентування засад бюджетного устрою. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте пропозиції.

Аналітичне завдання 1.4.2.5. Здійсніть аналітичне оцінювання бюджетного права щодо дохідної частини Державного та місцевих бюджетів в Україні, а також цільових фондів держави за останні п'ятнадцять років. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

Аналітичне завдання 1.4.2.6. Здійсніть аналітичне оцінювання бюджетного права щодо видаткової частини Державного та місцевих бюджетів в Україні, а також цільових фондів держави за останні п'ятнадцять років. Складіть порівняльні таблиці. Сформулюйте висновки, надайте рекомендації.

1.4.3. Рольова гра «бюджетний потенціал»

Обласний центр N завершує розроблення проекту стратегічного плану міста, де мають дістати розвиток ті напрями, в яких місто може стати конкурентоспроможним. На думку мера, у процесі планування має сформуватися механізм стратегічного партнерства в місті як інструмент пошуку стратегічних орієнтирів і забезпечення погоджених дій для їхнього досягнення. Партнерство між владою та представником (бізнес-структур можливе тільки в тому разі, якщо це ефективно для всіх учасників. Для підприємств Стратегічний план є не одним із варіантів співпраці з мерією, а й можливістю діалогу зі своїми найближчими діловими партнерами та конкурентами.

Мерія, своєю чергою, за допомогою заходів, передбачених стратегічним планом, прагне отримати дієвий механізм відкритої взаємодії з бізнесом і громадськістю, налагодити зворотній зв'язок, що зорієнтовує дії влади в інтересах суспільно визнаних цілей. Не мають залишитися осторонь і городяни, які можуть вплинути на стратегічний вибір через систему громадського обговорення та безпосередньої участі в розробленні стратегічного плану.

Процес роботи над планом почався півроку тому. За цей час створено систему органів стратегічного планування, що включає: Раду Стратегічного плану; виконком Стратегічного плану; експертну раду; методичний семінар; тематичні комісії зі стратегічних напрямів і окремих проблем; проектне бюро Стратегічного плану.

За час роботи над проектом Стратегічного плану проведено три загальноміські конференції, десятки семінарів і нарад, опитано велику кількість експертів і городян, працювали сім постійних тематичних комісій (у тому числі бюджетна) і кільканадцять аналітичних груп. Триває розширення і зміцнення системи тематичних комісій і робочих груп, що об'єднують чиновників, бізнесменів, громадських діячів, залучених до реалізації конкретних заходів, включених до Стратегічного плану. Тематичні комісії й робочі групи Стратегічного плану дають кожному з учасників можливість разом з партнерами не тільки розробляти, а й реалізовувати спільні дії, що сприяють розвитку даної сфери.

Спеціальне проектне бюро створено з метою залучення до роботи провідних спеціалістів, впливових політиків, виробничників, які проаналізували тенденції розвитку, склали подання про пріоритетні напрями та запропонували конкретні заходи Стратегічного плану.

На етапі узагальнення розроблень одним із результатів роботи має стати «бюджетний розділ» Стратегічного плану, що був попередньо розглянутий на засіданні експертної ради з подання бюджетної комісії. Члени бюджетної комісії добре обізнані з такими технологіями, як:

- робота з місцевим і регіональним бюджетами;
- адаптація бюджетної інформації;
- оцінювання прозорості бюджетного процесу і суспільної участі;
- організація незалежного бюджетного аналізу;
- прикладний бюджетний аналіз за напрямками;
- проведення громадських слухань;
- організація семінарів.

Так сталося, що бюджетна комісія розділилася на три конкурентні групи, кожна з яких, виходячи з власних корпоративних інтересів, запропонувала окрему концепцію підвищення бюджетного потенціалу міста. Проектне бюро вирішило рекомендувати експертній раді розглянути на конкурсній основі пропозиції кожної з груп. Експертна рада з цією пропозицією погодилася.

Цілі рольової гри:

— з'ясувати, яким чином згадані вище технології можна використати для підвищення бюджетного потенціалу території, розвитку демократичних інститутів і громади міста;

— опанувати навички аналізу й оцінювання бюджетного потенціалу території;

— тренування навичок аналітичного мислення, пов'язаного із системним підходом до підвищення ефективності бюджетного процесу;

— тренінг ділового спілкування, ведення дискусій, прийняття рішень.

Правила розгляду ситуації

1. Уся група об'єднується у три команди (4—5 осіб):
  - «влада» (депутати й чиновники);
  - «бізнес» (підприємці);
  - «громадські працівники» (представники партій і громадських організацій).
2. Команди зі свого складу обирають керівників (лідерів).
3. Формується експертна рада (з числа тренерів і слухачів) — 5—7 осіб.
4. Кожна команда аналізує бюджетну ситуацію і розробляє програму підвищення бюджетного потенціалу території.
5. Лідери команд доповідають результати здійсненого на засіданні експертної ради.
6. Експертна рада виставляє кожній команді оцінку (за чотирибальною шкалою) у номінаціях:
  - аргументованість;
  - практична цінність;
  - новизна й оригінальність;
  - наочність;
  - дотримання регламенту (правил гри);
  - згуртованість команди.

Загальну оцінку виводять як суму балів, отриманих у кожній номінації. Максимально можлива оцінка — 30 балів. Команда, яка перемає, буде нагороджена призом.

Регламент гри. Уся гра має п'ять етапів різної тривалості. Тривалість гри — 6 год.

УЧАСНИКИ ГРИ

1. ОСОБИ, ВІД ДУМКИ ЯКИХ ЗАЛЕЖИТЬ УХВАЛЕННЯ БУДЬ-ЯКОГО РІШЕННЯ В МІСТІ

Мер міста N

Генеральний директор ВАТ «ЗАВОД»

Президент «БАНКУ»

2. КОМАНДА «ВЛАДА»

Депутат міської Ради, голова бюджетної комісії

Депутат міської Ради, голова комісії з питань власності

Віце-мер з фінансів

Віце-мер з економіки

3. КОМАНДА «БІЗНЕС»

Заступник директора «ЗАВОДУ» з економіки

Приватний підприємець (без утворення юридичної особи)

Приватний підприємець — власник ЗАТ «ФІРМА»

Начальник PR-відділу «БАНКУ»

4. КОМАНДА «ГРОМАДСЬКІ ПРАЦІВНИКИ»

Голова міської спілки підприємців

Представник міської ради профспілок

Представник міської ради ветеранів

Представник гуманітарного науково-дослідницького Центру

Представник міського осередку партії влади міста

5. ЧЛЕНИ ЕКСПЕРТНОЇ РАДИ

Мер міста N

Генеральний директор ВАТ «ЗАВОД»

Президент «БАНКУ»

Ректор економічного університету

Завідувач кафедри економічної теорії Академії державної служби

Директор Інституту проблем економіки

Директор бюро Стратегічного плану

6. ІНШІ УЧАСНИКИ ГРИ

Прес-секретар мера

Секретар експертної ради

Помічник генерального директора «ЗАВОДУ»

Студент економічного університету

Кореспондент обласної газети

Кореспондент київської газети

Бізнесмен з іншого міста

Представник ВО «БАТЬКІВЩИНА»

Представник ВО «Свобода»

Представник партії влади міста

Представник партії N

1.4.4. Вправи і завдання для самоконтролю

Завдання 1.4.4.1. Необхідно:

✓ дати повну та змістовну відповідь на запитання:

1. У чому полягає економічний зміст бюджету держави?

2. Яке місце належить бюджету в побудові фінансової моделі суспільства?

3. Яку роль відіграє бюджет в американській, західноєвропейській і скандинавській фінансових моделях?

4. Що таке бюджетна централізація ВВП? Схарактеризуйте її призначення та роль. Які чинники впливають на рівень бюджетної централізації ВВП?

Завдання 1.4.4.2. Необхідно:

✓ заповнити пропущені місця:

1. Так, у США існують _____ бюджет і бюджети кожного _____. У колишньому СРСР окремо формувалися в складі державного бюджету — _____ бюджет, бюджет державного _____ і республіканські бюджети _____.

2. Принцип єдності виявляється в організації _____ процесом складання і виконання бюджету з _____. Оскільки затверджується єдиний бюджет, то в його складі затверджуються і _____ бюджет, і відповідні _____ єдині бюджети в загальному обсязі їх. За цих умов єдино можливою технологією процесу бюджетного _____ є затвердження бюджету за системою «_____ – _____». Доки не буде ухвалено бюджет _____ рівня, неможливе затвердження бюджету _____ рівня.

3. Неможливість збалансування бюджету в окремому місяці є підставою для отримання бюджетної _____. Забезпечення збалансування бюджету в межах кожного місяця досягається рівномірним розподілом _____ та встановленням відповідних термінів _____.

4. Система мобілізації доходів має забезпечити рівномірне, регулярне і стабільне надходження коштів на _____ бюджету, а також таке їх документальне оформлення, яке надасть фінансовим органам своєчасну інформацію про перебіг виконання _____ за доходами.

Завдання 1.4.4.3. Необхідно:

✓ дати повну та змістовну відповідь на запитання:

1. Поясніть необхідність ухвалення нового Бюджетного кодексу України 2023 р. Які переваги отримала бюджетна система України в результаті його ухвалення?

2. Які принципово нові зміни внесено в бюджетну систему України новим Бюджетним кодексом України?

3. Схарактеризуйте роль і місце бюджету у фінансовому механізмі держави. Якою є структура фінансового механізму?

4. Схарактеризуйте фіскальний федералізм, його сутність і значення для розвитку країни.

1.4.5. Завдання для активізації засвоєння матеріалу

Завдання 1.4.5.1. Необхідно:

✓ пов'язати наведені нижче поняття з їх описом. Для цього проставити ліворуч від номера поняття відповідну літеру.

Поняття	Опис
__1. Повноваження на майбутні бюджетні зобов'язання	А. Повноваження, надане головному розпорядникові бюджетних коштів Бюджетним кодексом, Законом України «Про Державний бюджет України» або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження і дозволяє надавати бюджетні асигнування
__2. Бюджетні кошти	Б. Забезпечення повного і своєчасного надходження всіх передбачених у затвердженому бюджеті доходів і спрямування цих коштів на фінансування видатків, включених до бюджету
__3. Бюджетне зобов'язання	В. Єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (у тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими, що забезпечує загальнодержавне й міжнародне зіставлення бюджетних даних
__4. Платіж	Г. Фінансові обмеження на витрачання грошових коштів з бюджету, які виражаються у формі гранично допустимих видатків
__5. Виконання бюджету	Д. Погашення зобов'язання, що виникло в поточному або в попередніх бюджетних періодах
__6. Бюджетне призначення	Е. Надання у безповоротному порядку коштів на видатки, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриманням державних і комунальних установ та організацій. Являє собою процес виділення, зарахування, розподілу та перерахування коштів на рахунки розпорядників коштів у межах, визначених кошторисами і затверджених у бюджеті. Базується на двох основних принципах: плановості та цільовому характері використання
__7. Бюджетне асигнування	Є. Будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладання договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій упродовж бюджетного періоду, згідно з якими необхідно провести платежі протягом цього самого періоду або в майбутньому

Завдання 1.4.5.2. Необхідно:

✓ серед наведених далі відповідей на запитання обрати правильні чи вказати власний варіант, якщо правильною відповіді не запропоновано.

1. Період чинності бюджетів (бюджетний період) в Україні встановлено на термін:

а) з 1 квітня до 31 березня;

- b) з 1 липня до 30 червня;
- c) з 1 січня до 31 грудня;
- d) з 1 вересня до 31 серпня.

2. Засадами, на яких ґрунтується бюджетний устрій, є:

a) контроль міжбюджетних взаємовідносин та організація формування й використання бюджетних коштів на основі положень бюджетного законодавства;

b) федеративний, унітарний, централізований і децентралізований бюджетні устрої;

c) встановлення принципу побудови бюджетної системи, розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи, виокремлення видів бюджетів, організація взаємовідносин між бюджетами;

d) принципи єдності та автономності.

3. Бюджетний кодекс України ...

a) Регламентує перерозподіл валового внутрішнього продукту, державне регулювання і стимулювання економіки, бюджетний контроль, фінансове забезпечення соціальної політики.

b) Містить визначення доходів і видатків Державного бюджету України, міжбюджетні трансферти та додатки, які дозволяють призупиняти та відновлювати чинність окремих нормативних документів.

c) Містить основні визначення бюджетних термінів, бюджетну класифікацію, регламентує бюджетний процес в Україні.

d) Регламентує фінансування національної економіки, визначає податки, збори, бюджетні видатки, містить формулу та коефіцієнти розрахунку дотації вирівнювання.

4. До альтернативних (взаємовиключних) варіантів принципу побудови бюджетної системи належать:

a) принцип, який передбачає складання та затвердження єдиного бюджету в країні, та принцип, який передбачає публікацію проекту бюджету після другого читання;

b) принцип, який передбачає складання і затвердження єдиного бюджету в країні, та принцип, який передбачає відповідальність усіх учасників бюджетного процесу;

c) принцип, який передбачає автономність кожного бюджету та принцип, який передбачає складання і затвердження єдиного бюджету в країні;

d) принципи єдності та самостійності.

5. Бюджетний цикл — це:

a) часовий проміжок, який засвідчує повне проходження бюджетного процесу окремого бюджету від його початку до закінчення;

б) виконання і коригування окремого бюджету з метою його збалансування;

с) план формування централізованого фонду коштів і його використання, що відображає економічну, соціальну, оборонну та міжнародну політику держави;

д) аналіз і контроль за виконанням кожного окремого бюджету.

6. Бюджетний локалізм — це:

а) форма організації міжбюджетних відносин на договірних засадах;

б) спосіб побудови бюджетних відносин між рівнями бюджетної системи для забезпечення провідної ролі загальнодержавного бюджету за високого рівня самостійності місцевих бюджетів;

с) форма організації міжбюджетних відносин, ґрунтовано на закріпленні доходів за окремими бюджетами з огляду на функції, що з них фінансуються;

д) форма організації міжбюджетних відносин для покриття касових розривів бюджетів.

7. Розмежування доходів і видатків між бюджетами базується на:

а) попередніх розрахунках прогнозних доходів і видатків проєктів бюджетів;

б) виконанні органами влади та місцевого самоврядування власних, делегованих і недеlegationаних повноважень;

с) обсязі дотації вирівнювання за попередні роки, розрахованій для кожного бюджету;

д) положеннях Конституції України та проєкті Закону про Державний бюджет України на наступний рік.

е) усі відповіді неправильні.

8. Зведений бюджет України ...

а) затверджується Верховною Радою України на три роки;

б) затверджується Верховною Радою України на один рік;

с) не затверджується Верховною Радою України;

д) затверджується Верховною Радою України на п'ять років.

9. Яким чином поділяються бюджетно-правові норми з урахуванням періоду чинності?

а) Матеріальні та процесуальні.

б) Постійні та періодичні.

с) Юридичні та процесуальні.

д) Періодичні та фінансові.

е) Попередні, поточні та наступні.

10. Які принципи покладено в основу розподілу видатків між бюджетами?

- a) Функціональний, економічний, відомчий.
- b) Відомчої підпорядкованості та територіального розташування.
- c) Поточний і розвитку.
- d) Поточний і капітальний.

11. Назвіть варіанти виокремлення видів бюджетів у теорії бюджетного устрою:

- a) Державний бюджет, місцеві бюджети, федеральні бюджети.
- b) Бюджети капітальних і поточних видатків; бюджети розвитку і резервні бюджети.
- c) Центральні та місцеві бюджети; централізовані та децентралізовані бюджети.
- d) Державний бюджет, регіональні та місцеві бюджети.
- e) Окремі регіональні бюджети, централізовані та децентралізовані бюджети, єдиний бюджет держави.

12. В яких розрізах розглядається структура бюджету держави?

- a) Бюджетний устрій і бюджетна система.
- b) Бюджетний процес і бюджетний устрій.
- c) Горизонтальний і вертикальний.
- d) Склад і питома вага.

13. На які групи поділяють доходи бюджету від загальнодержавних податків і зборів у процесі розподілу їх між окремими ланками бюджетної системи?

- a) Податкові та неподаткові надходження.
- b) Податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти.
- c) Закріплені та регуляторні доходи.
- d) Загальнодержавні податки та місцеві податки і збори.

14. Бюджетне право України — це:

- a) сукупність фінансово-правових норм, що регулюють фінансові відносини, які виникають у зв'язку з бюджетною діяльністю, тобто формуванням, розподілом і використанням коштів державного та місцевих бюджетів;
- b) публічна галузь права, яка містить сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі розподілу й використання фондів коштів держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їхніх завдань і функцій;
- c) сукупність юридичних норм, які регулюють фінансові відносини та фінансову діяльність у суспільстві;
- d) права та обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування у галузі бюджетного процесу, що визначаються Бюджетним Кодексом України.

Завдання 1.4.5.3. Необхідно:

✓ пов'язати наведені далі поняття з описом їх. Для цього про- ставити ліворуч від номера поняття відповідну літеру.

Поняття	Опис
<u>1.</u> Вилучення бюджетного надлишку	А. Податки і збори (обов'язкові платежі), що закріплені на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів
<u>2.</u> Коефіцієнт вирівнювання	Б. Передання коштів з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги та фінансування певних програм
<u>3.</u> Кошик доходів бюджетів місцевого самоврядування	В. Спеціальна бюджетна підтримка місцевих органів влади шляхом надання коштів з централізованого бюджету, що зумовлено: по-перше, перекладанням державою на місцеві органи влади фінансування загальнодержавних об'єктів, які мають супроводжуватися стовідсотковим відшкодуванням з державного бюджету понесених витраток; по-друге, вирівнюванням відмінностей дохідного потенціалу різних територій, спричинених диференціацією рівня економічного розвитку територій, структури економіки, демографічних особливостей; по-третє, виникненням обставин, профінансувати які місцеві бюджети не мають змоги
<u>4.</u> Бюджетна дотація	Г. Надання коштів з бюджету вищого рівня бюджету нижчого рівня на покриття тимчасових касових розривів (випередження в часі фінансування витраток порівняно з надходженням доходів) на умовах строковості і поворотності до кінця бюджетного року
<u>5.</u> Міжбюджетні трансферти	Д. Міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує
<u>6.</u> Бюджетна субвенція	Е. Бюджетні кошти, надані бюджету іншого рівня бюджетної системи на умовах часткового фінансування цільових витраток (для забезпечення ними реалізації конкретних цілей), але без необхідності вкладання коштів з боку отримувача
<u>7.</u> Взаємні розрахунки	Є. Перевищення запланованих доходів над нормованими витратками, що передаються на законодавчій основі з бюджету нижчого рівня до бюджету вищого рівня
<u>8.</u> Субвенції, одержані з інших бюджетів	Ж. Цільова субсидія з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня на умовах пайової участі даних бюджетів у фінансуванні визначених цільових витраток, об'єктів, програм, проектів і заходів, зумовлена вкладанням коштів з боку отримувача. У разі порушення цільового використання вона підлягає поверненню до бюджету, що її видав